

TÜRK TURİZM SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE TEŞVİK POLİTİKALARI

Zeynep ASLAN*

GİRİŞ

Günümüzde çok yönlü bir faaliyet olarak karşımıza çıkan, turizm, ülkelerin karşılaştığı ekonomik sorunların çözülmesinde ve dar boğazların aşılmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Kalkınma sürecinde olan ülkemiz için de büyük yararlar sağlayacak olan turizm, ülkede «özel önem taşıyan sektörler» arasında yer almaktadır.

Çeşitli ülkeler, ödemeler dengesindeki açığı kapatmak üzere özellikle turizm sektörüne önem vermektedir. Turizmde ileri gitmiş ülkeler, uluslararası turizm trafiğini kendilerine çekebilme amacıyla geniş kapsamlı tanıtma ve pazarlama çalışmalarına girişmekte ve turizm endüstrilerinin geliştirilmesi için çeşitli teşvik tedbirlerini yürürlüğe koymaktadır.

Türkiye ekonomisinde son yıllarda, dünyadaki gelişmelere paralel olarak hızlı bir liberalleşme sürecine girildiği görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak Türkiye, geçmişle kıyaslanamayacak düzeyde yabancı sermaye için çekici bir ülke durumuna gelmiştir. Turizm yatırımları açısından da dünyanın birçok ülkesi karşısında belirgin bir üstünlüğe sahip bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de hizmetler sektörünün toplam yabancı sermaye yatırımları içindeki payı giderek artmaktadır. 1980 yılı öncesinde daha çok imalat sanayiini tercih eden yabancı sermayenin, 1983'den sonra yatırımlarını hizmetler sektöründe yoğunlaştırmaya başladığı dikkat çekmektedir. Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımlarının

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Turizm ve Otel Yönetimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

tercihi hizmetler sektörüne kayarken bu kapsam içinde yer alan turizm sektörüne de öncelik verilmektedir. Bunda da Türkiye'de son yıllarda uygulamaya konulan, yabancı sermayeyi teşvik politikalarındaki yeni düzenlemelerin etkisinin büyük olduğu da görülmektedir. Konunun öneminden hareketle, bu çalışmada Türkiye'nin bugüne kadar turizm sektöründe yabancı sermayeye olan yaklaşımı genel olarak incelenmektedir.

KALKINMA PLANLARI VE TURİZM YABANCI SERMAYE TEŞVİK POLİTİKALARI

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları 6224 sayılı yasa ve bu yasa uyarınca çıkarılmış Bakanlar Kurulu çerçevesinde yapılmaktadır. Yasanın yabancı sermayeye sağladığı teşvik tedbirleri, başka bir deyişle yabancılara tanınan haklar son derece önemlidir. Ülkemizde turistik tesis kurulmasında benimsenen uygulama, turistik tesis işletmeciliği dışında, 6224 sayılı yasanın getirdiği imkanlar çerçevesinde yürütülmektedir. Yabancılar açısından son derece liberal olan bu yasa, yabancı sermaye için bir takım özendirici tedbirleri beraberinde getirirken, bunlar dışında Türkiye'de yerli sermayeye tanınan haklardan yabancı sermayenin de yararlanmasını öngörmektedir. 6224 sayılı yasa kapsamında yapılacak yatırımların;

- Ülkenin ekonomik gelişmesine yararlı olması,
- Türk teşebbüslerine açık bulunan bir çalışma alanında yer alması,
- Tekel veya özel bir ayrıcalık taşımaması gerekmektedir.

Bu kapsamda Türkiye'ye gelecek yabancı sermaye;

- Yabancı para şeklindeki nakdi sermayeden,
- Makina, teçhizat, alet ve bu kapsamdaki mallar, makina aksamı, yedek parça gibi aynı sermayeden,
- Lisanslar, patent hakları gibi fikri haklar ve hizmetlerden oluşmaktadır.

6224 sayılı Yasa kapsamında ülkemizde yatırım yapacak şirketlerin, yatırım projelerine ilişkin fizibilite etüdü ile Yabancı Sermaye Dairesine başvurmaları gerekmektedir. Söz konusu daire ta-

rafından verilecek izinlerde, yatırımın kuruluş yeri, büyüklüğü (yatak kapasitesi) ve özellikleri ile finansmanına ilişkin ayrıntılar ve ortaklık şartları belirtilir. Yabancı kuruluşun bu şartların dışına çıkması durumunda izni iptal edilmektedir. Verilecek izinlerde, turizm yatırımlarının Turizm Teşvik Yasası ile Yönetmeliklerine uygun olarak gerçekleştirilmesi şartı da bulunmaktadır (Sezgin, 1989; 134).

İyi belirlenmiş bir yabancı yatırım programı içinde kurulan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ise, Türkiye'ye yapılan tüm yabancı yatırım müracaatları için yetkili bir merci olup, bürokrasiyi en aza indirmektedir. Yatırımcılara sunulan imkanları daha da arttırmak için birçok yatırım projesi şartları sürekli daha cazip hale getirilmeye çalışılmakta, ilgili kanunlar ve yönetmeliklerin çoğu bu yönde düzeltilmektedir (Ünsal, 1992; 27).

Yeni politikalar ve gündemlerle Türkiye, yabancı yatırımcılara daha çok avantajlar sunabilmek ve karşılığında daha çok alabilmek için daha da güçlü bir durumdadır (Yıldırım, 1992; 29-30).

Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer alan yabancı sermaye politikalarında bütün sektörlerle ve özellikle turizm sektörüne uygulanacak teşviklerle ilgili önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak düzenlenen yabancı sermaye politikaları, 1963 yılından bu yana incelendiğinde konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır :

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967); Bu plan döneminin hedefleri arasında, yabancı sermaye ile ilgili devlet kuruluşunu yeniden düzenleyerek tek yönetim altında toplamak, dış temsilciliklerimizden yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için yararlanmak şeklinde önlemler almasını öngörüordu.

2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972); Bu plan döneminde yabancı sermayeye, hem ödemeler dengesi açısından hem de «Dış Ekonomik İlişkiler Politikası» başlığı altında yaklaşılarak, teknoloji transferine yer verilmekteydi.

3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) : Bu dönemde, yabancı sermaye iç tasarruf açıklarına karşı yararlanılabilecek bir kaynak ve özel teşebbüsün yerli kaynaklardan üretilmeyen teknolojiyi kullanmasında, yüksek nitelikli işgücünün işbaşında eğitilmesinde ve dünya pazarlarına açılmasında işbirliği yapacağı bir ortak olarak kabul edilmekteydi (Uçar, 1990; 17).

4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) : Özellikle bu dönemde alınan «24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri»nde yabancı sermaye ile ilgili hükümlere önemli miktarda yer ayrılmıştı. Turizm sektörü için özel kesim, yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinin özendirilmesi öngörülmekteydi. Yine yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları, uluslararası optimal büyüklüklerin altında olmamak koşuluyla, sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilecek, işletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işletmelerin, ülkedeki turistik tesisleri işletmesine izin verilecekti (DPT, 1980 : 44).

5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) : Bu plan döneminde yabancı sermayeye verilen önem daha da artarak yıllık programlarda gerekli tedbirler alınmaktaydı. Özellikle yabancı sermaye politikasının propaganda ve dış ilişkiler yoluyla daha büyük etkinliğe kavuşturulması için aktif girişim tedbirleri alınması öngörülmekteydi (DPT, 1985 : 32).

Türkiye'ye yıllar itibarıyla gelmesine izin verilen yabancı sermayenin turizme akan izin miktar ve sayıları Tablo 1'de görülmektedir. 1980'den sonra artış gösteren yabancı sermaye izinlerindeki artışın, özellikle son yıllar dikkate alındığında daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Yıllara göre Türk turizm sektörüne gelmesine izin verilen yabancı sermayenin yatırım türüne göre dağılımına bakıldığında; 1986 yılına kadar, turizmde yabancı sermaye portföyüne yatırım izni bulunmadığı, 1986'dan sonra çok küçük miktarlarda arttığını görülmektedir. Yeni yatırım izinlerinde ise özellikle son yıllarda artış vardır.

1987-1988 yıllarında yabancı sermayenin Türkiye'ye olan ilgisinin artmaya başladığı dikkat çekmektedir. Bunun nedeni Türkiye AET ilişkilerinin yeniden işlerlik kazanmaya başlaması, 1987 yılında ve Avrupa Tek Pazarı'nın 1992 de oluşturulması için yol alınmasıdır.

Turizm sektörünün öneminin giderek artması, yerli ve yabancı yatırımcıların bu sektöre olan ilgilerinin yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Özellikle devletin turizm yatırımlarına yönelik aldığı teşvik tedbirleri ve bu konuda yabancı sermayeyi desteklemesi, imalat sanayi sektörüne yatırım yapan yabancı sermayeyi, hizmetler sektörü içinde yer alan turizm ile ilgili alanlara yöneltmiştir.

Tablo 1 : Yıllara Göre Turizm Sektöründeki Yabancı Sermaye İzinleri

Yıllar	İzin Sayısı	İzin Verilen Yabancı Sermaye Miktarı		Yabancı Sermaye		
		Sermaye Miktarı	Tevsi	Yeni	Artışı	Portföy
1981	7	40.47	0.00	40.47	0.00	0.00
1982	7	19.95	18.89	1.06	0.00	0.00
1983	9	1.84	0.13	1.38	0.33	0.00
1984	13	2.89	0.61	1.66	0.62	0.00
1985	16	14.98	1.47	13.51	0.00	0.00
1986	40	46.62	2.26	42.74	0.13	1.49
1987	77	132.67	0.00	17.73	14.57	0.37
1988	113	157.18	0.00	93.49	58.65	5.04
1989	132	255.65	6.04	218.69	16.71	5.21
1990	152	267.60	3.14	61.00	19.01	84.49

Kaynak : T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yabancı Sermaye Raporları DPT Yayınları, Ankara.

Tablo 2 : Turizm Sektöründeki Yabancı Sermaye Yatırımları

Yıllar	Turizm Sektöründe Firma Sayısı	Toplam Yabancı Sermaye Miktarı	Turizm Sektöründe Yabancı Ser. Miktarı X (%)	
			Yabancı Ser. Miktarı	X (%)
1980	7	9.642	0.385	3.1
1981	7	19.012	1.034	5.4
1982	11	43.646	1.899	4.4
1983	13	61.352	2.899	4.7
1984	14	117.902	3.997	3.4
1985	20	207.854	9.943	4.8
1986	41	302.909	19.530	6.4
1987	80	435.568	28.016	6.4
1988	84	784.715	95.995	12.2
1989	157	1.949.555	393.915	20.2
1990	202	3.216.713	620.907	19.3

Kaynak : T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Yabancı Sermaye Raporları, DPT Yayınları, Ankara, 1991.

x : Toplam Yabancı Sermaye İçinde Turizm Sektörünün Payı.

Türkiye'deki politik ve ekonomik kararların (kararlılığın) yukarıya doğru bir trend içinde olması sonucu, 1992'nin sonunda yabancı sermayede Türkiye şartlarına bir uygunluk beklenmektedir.

Politik ve ekonomik kararlar sonucunda meydana gelen güven ortamına ek olarak, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Türkiye'nin ilişkilerinde güven verici bir eğilim içinde olması ve Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde söz sahibi bir ülke olmaya başlaması ve etkin bir rol oynaması, yabancı yatırımcıların gözünde Türkiye'nin çekiciliğini arttıran faktörlerdir.

Yabancı sermaye daima hizmetler sektörüne, özellikle de turizmle yönelik bir eğilim göstermiştir ve bunun tam tersinin olması için böyle bir beklenti de henüz oluşmamıştır. Turizm sezonunun başlangıcında Körfez Savaşı nedeniyle fiyatlar düşmüştür. 1992 turizm sezonunda iyi bir başlangıç yapılmıştır ve sektörde dikkate değer bir iyileşme olacağı görülmüştür. Türk hükümetinin yatırımcılara alan sağlaması ve yatırımcının belirlenen yıllar içinde beklediği karlara ulaşması, Yap-İşlet-Devret Modelinde gerçekleşmektedir. Bu model, turizm dahil birçok sektörde çalıştığını, başarılı olduğunu kanıtlamış bir çekici yatırım alternatifi olmaktadır.

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımının 1980'e kadar sadece 200 milyon olduğu halde, sonraki 10 yıllık dönemde bu rakamın teşvikler ve ekonominin yeniden düzenlenmesi sayesinde 4 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Yabancı sermaye ile ilgili yasanın liberalizasyonu, yabancı yatırımcıları sağlık ve eğitim dışında bütün sektörlerle yaymıştır. Yabancı sermayede en yüksek artış 1989 yılında görülürken, 1990 ve 1991 yıllarında bir azalma gerçekleşmiştir (Turkey Economy, 1992: 48-50).

Turizm ve yabancı sermaye konusuna Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve bu plan kapsamında yer alan 1993 yılı programında da yer verilmiştir. Aşağıda, 1993 Yılı Programının Temel Amaçları'ndan alınan alıntıda da, konuya verilen önemi açıkça görmek mümkündür; (DPT, 1993: 5).

«Yatırım, üretim, ihracat faaliyetlerinin sağlıklı bir yapıda sürdürülebilmesi için istikrarlı bir makro ekonomik ortamın yaratılması Programın temelidir.

Ekonominin uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek mal ve hizmet üretme potansiyelini geliştirmek amacıyla, arz yönünü güç-

lendirici, üretim faktörlerinin verimliliğini arttırıcı politikalara ağırlık verilecektir.

Sanayi politikalarına, sanayimizin mevcut sorunlarına çözüm getirecek ve dünyadaki gelişmeleri yakalayabilecek şekilde yeni bir yön verilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde küreselleşme ve entegrasyon birlikte yaşanmaktadır. Sektör içi ve firma içi ticaretin nispi olarak daha hızlı artması, gelişmiş ülkeler arasındaki bölgesel entegrasyonların zeminini oluşturmaktadır. Bölgesel entegrasyonlar bir yandan ticaret, ölçek ve rekabet artışıyla bölgelerin refahını arttırırken, diğer yandan pazar avantajı nedeniyle yabancı sermaye yatırımları için cazibe merkezi oluşturmaktadırlar.»

Ayrıca, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) döneminde ise yabancı sermaye esasları şöyle tesbit edilmiştir (DPT, 1990: 30).

1. Yabancı sermaye mevzuatı, en geniş anlamda geliştirilip güncelleştirilecek,
2. Yabancı sermaye konusunda mevcut liberal politikaların uygulanmasına devam edilecek,
3. Yabancı sermayenin, menkul kıymetlere yatırımının temin ve teşviki ile ilgili düzenlemelere devam edilecek.
4. Önemli alt-yapı projelerinin gerçekleştirilmesi için yapı-ışlet-devret gibi uygun finansman modelleri çerçevesinde, yabancı sermayeden azami ölçüde yararlanılacak,
5. Çeşitli ülkelerle, yatırımların teşviki ve korunması yönünde, çifte vergilendirmeyi önleme gibi ikili anlaşmalar yapılacak.
6. Patent haklarının korunması ile ilgili mevzuatta, yabancı sermayeyi teşvik edici yönde gerekli düzenlemeler yapılacak.
7. Yabancı sermaye girişlerini arttırmak amacıyla, özelleştirme ve serbest bölge uygulamalarına devam edilecek.

1991 yılı Hükümet Programında ise; (Hükümet Programı, 1991: 2).

«Turizm sektörü her yönüyle teşvik edilecektir.»

«Ekonomik açıdan uygun büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımları, sermaye yapılarına bakılmaksızın özendirilecektir. İşletme aşamasında önemli ölçüde döviz girişi sağlayacak yabancı işletmelere olanak sağlanacaktır» madde-leri yer almaktadır.

1992 yılı programında yabancı sermaye mevzuatı, yabancı sermaye hareketlerini en geniş anlamda kapsayacak şekilde güncelleştirilmiştir. Çeşitli ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılmasına ise devam edilecektir. Bu programda «Türk dış yatırımcıların, gayri ticari risklere karşı garanti altına alınması sağlanacaktır» denmektedir (Akgüç ve Özütün, 1992: 32).

1993 Yılı Programında «Yabancı Sermaye» başlığı altında yapılan değerlendirmeler ise aşağıdaki gibidir (DPT, 1993: 34-35).

«1991 yılında 1,9 milyar dolar olarak gerçekleşen yabancı sermaye izinleri, 1992 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yıla göre yüzde 16,1 oranında azalarak 1,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde fiili yabancı sermaye girişi 517 milyon dolar, çıkışı ise 97 milyon dolar olmuştur. 1992 yılı Eylül sonu itibariyle 1980-1992 döneminde verilen yabancı sermaye izinleri toplamı 9,3 milyar dolara ulaşmıştır.

1992 Eylül ayı sonu itibariyle ülkemizde bulunan yabancı sermayeli kuruluş sayısı 2.232'dir.

1992 yılında yurt dışına sermaye ihracıyla ilgili politika ve tedbirler 20 Mart 1992 tarih ve 92/2789 sayılı Çerçeve Kararı ile belirlenmiştir. Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması konusunda dokuz ülke ile anlaşma imzalanmış, dört ülke ile de parafe edilmiştir.

1992 yılı ilk dokuz aylık döneminde 1,2 milyar dolar olarak gerçekleşen yabancı sermaye izinlerinin yüzde 1,7'si tarım ve hayvancılık sektörüne, yüzde 68,4'ü imalat sanayiine, yüzde 0,6'sı madencilik sektörüne ve yüzde 29,3'ü hizmetler sektörüne yönelik olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen izinlerin yüzde 67,3'ü AT, yüzde 20,3'ü diğer OECD, yüzde 8,2'si İslam ülkeleri ve yüzde 4,2'si diğer ülkeler menşeli firmalara verilmiştir.»

Tablo 3 : Yıllar İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermaye Miktarının Sektörel Dağılımı

Yıllar	Milyon Dolar					Girişler
	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	Toplam	
1980	89	—	—	8	97	35
1981	247	1	1	89	338	141
1982	99	1	2	65	167	103
1983	89	0	0	14	103	87
1984	186	6	0	79	271	162
1985	143	6	4	81	235	158
1986	194	17	1	153	364	170
1987	274	7	7	249	537	171
1988	484	27	5	308	824	387
1989	901	10	11	549	1470	738
1990	1143	65	46	531	1784	789
1991	1054	21	38	797	1909	910
1992	845	21	8	362	1235 (1)	517 (2)
Toplam	5745	182	122	3286	9335	4368

Kaynak : DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) 1993 Yılı Programı, Ankara, 1993, s. 34.

1 : Eylül sonu itibariyle.

2 : Temmuz sonu itibariyle.

Son zamanlarda hızlanan yabancı sermaye girişi, 1986-1990 döneminde ortalama % 47 düzeyinde artış göstermiş, 1991 yılında yabancı sermaye izinlerinin değeri 1.909 milyon dolara ulaşmıştır.

Tablo 4 : Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı (1)

Sektörler	(Milyar TL.)				
	Firma Sayısı	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yab. Sermaye İçin. Yüzde Payı	Şirketlerin Toplam Sermayesi	Sermaye İçinde Yab. Sermayenin Yüzde Payı
Tarım	61	346	3,4	462	75,0
Madencilik	37	151	1,5	201	75,3
İmalat San.	646	5417	53,2	11236	48,2
Hizmetler	1488	4264	41,9	8060	52,9
Toplam	2232	10178	100,0	19959	51,0

Kaynak : DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), 1993 Yılı Programı, Ankara, 1993, s. 35.

1 : 1992 Eylül Sonu İtibariyle.

SONUÇ

Türkiye'nin yabancı sermaye yatırımlarına bilinçli yaklaşımı ilk olarak 1980'li yıllarda başlamış ve bu yıllarda ihdas edilen yabancı politikası ve özellikle turizm sektörüne uygulanan olumlu teşvik politikaları, yabancı sermayeli turizm yatırımlarını hızlandırmıştır. Türkiye özellikle, AT'a tam üyelik başvurusunun yapılması, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyet Bloğunun dağılması ile birlikte, yabancı sermayeyi çekecek hukuki düzenlemeleri gerçekleştirecek işlemleri kolaylaştırıcı ve yetki dağılımını önleyici tedbirleri almaya çalışmıştır. Çünkü Türkiye'nin bugün sahip olduğu kaynak eksikliğini kısa ve orta vadede giderebilmesini ve ihtiyaç duyduğu kalkınmayı gerçekleştirebilmesini sağlayacak en sağlıklı yol, ülkeye yabancı sermaye yatırımı çekilebilmesidir.

Türkiye, öntümüzdeki 10 yıl içinde yabancı sermaye yatırımlarında ciddi bir artış sağlamak ve 2000'li yıllara rakiplerinin önünde girmek istiyorsa, uygulamadaki aksaklıkları bugünden gidermek ve yabancı sermayeye nasıl yaklaşılması gerektiğini tartışarak uygulamaya geçmesi gerekmektedir. Bu gelişmeyi daha da hızlandırmak için, turizm sektörü gelişmiş ülkeler seviyesinde teşviği ön-gören uygulamalara gidilmesinde yarar görülmektedir. Konu ile ilgili yabancı sermaye teşvikleri belirlenirken de, ülke yararının birleştiği optimum noktanın iyi hesaplanmasının büyük önem taşıdığı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Akgüç, Öztün ve Erdoğan Öztün, 1992 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi Yayını, Yayın No : 1992/2, İstanbul, 1992.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yabancı Sermaye Raporları, Ankara, 1991.
- DPT, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), 1980 Programı, Yayın No : 1704, Ankara, 1980.
- DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Yayın No : 1974, Ankara, 1985.
- DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Yayın No : 2174, Ankara, 1990.

DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), 1991 Yılı Programı, Ankara, 1991.

DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), 1993 Yılı Programı, Ankara, 1993.

Hükümet Programı, 25 Kasım 1991, Ankara.

Begün, Orhan Mesut, «Türkiye'de Turizm Yatırımlarını Teşvik Tedbirleri ve Uygulaması, Turizm Yıllığı 1987, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını, Ankara, Haziran 1989.

Turkey Economy, «Foreign Investors Favour Tourism», Ankara August 1992.

Uçar Halil, «Yabancı Sermaye Yatırımları Kanalıyla Teknoloji Transferi ve Türkiye'deki Yabancı Sermayenin Teknoloji Transfer Fonksiyonu», Üretim Teknolojisinin Yenilenmesinde Dış Yatırımların Rolü, YASED Yayını, No : 37, İstanbul, 1990.

Ünsal, Osman, «Neden Türkiye'de Yatırım Yapılır?», Finans Dünyası, Sayı : 30, Haziran 1993.

Yıldırım, Hayrettin, «Sağlam ve Güçlü Gidiş», Finans Dünyası, Sayı : 30, Haziran 1992.